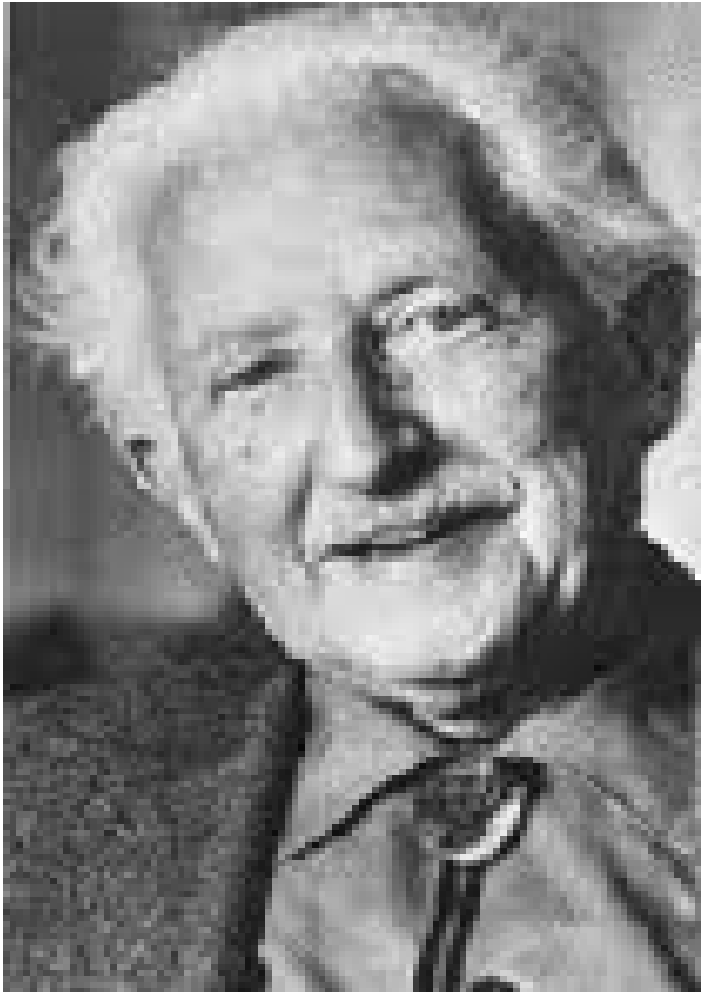

Erik Homburger Erikson (1902 - 1994)

- psychoanalyticky orientovaný americký psycholog, psychiatr a humanistický filozof dánského a židovského původu, který navrhl a popsal **osm vývojových stádií**, z nichž každé je charakterizováno nějakým typem ***konfliktu a krize***.
- **Přechod z fáze do fáze často provází *krize***; vyřešení krize a konfliktu přináší pro ego člověka růst, novou sílu, ***mohutnost*** - (virtue - ctnost).
- Pokud ovšem konflikt vyřešen není, jedinec opouští stadium s pocitem méněcennosti a jeho další vývoj může stagnovat a být narušen.

- Paralela s vývojovým modelem Freudovým je zřejmá; Eriksonův model však **pokrývá celou životní dráhu** - spojuje tedy v sobě důraz na ranou zkušenost s respektováním specifik ostatních úseků životní dráhy, včetně stáří.
- Postuloval tzv. **epigenetický princip**: jedno vývojové stádium "stojí" na druhém, navazují na sebe nejen chronologicky, ale i hierarchicky.
- Od principu vývoje libida však obrátil pozornost ke spíše **sociálním aspektům ontogeneze**, ústředním tématem je **vývoj identity** - pocitu i druhu vlastní totožnosti.

1. Období orálně senzorické (od narození do jednoho roku života):

základní důvěra proti základní nedůvěře

- Dítě se rodí prakticky bezmocné, přinejmenším závislé a navíc i s nezralou úrovní vlastní homeostázy;
- smyslově si během prodlužujícího se bdění osvojuje pocit známosti, který souvisí s pocitem libým;
- lidé okolo (především matka) o něj pečují.
- **Základní důvěru** dítěte (v tom smyslu, že se na něco už může a umí spolehnout a že se učí být odolné vůči frustraci) signalizuje, že může nechat matku na nějakou chvíli se vzdálit.
- Optimální péče rodičů zakládající základní důvěru dítěte souvisí s dobrou **hygienou, kojením, fyzickým i sociálním kontaktem**; nejde přitom tolik o množství, jako o empatii, adekvátnost, citlivost. Tehdy si kojeneček také zvyká na rozdíl mezi vnitřním a vnějším.
- **Základní nedůvěra**, trvalá slabost důvěry (či spoléhání se) je patrná u osobností, u nichž je navyklý únik do schizoidního nebo depresivního stavu.
- To, co si jako "virtue" (ctnost) člověk vytváří v této fázi, je **naděje** - jako vlastnost, která napomáhá životu.

2. Období svalově anální (druhý až třetí rok života): autonomie proti studu a pochybám

- V dalším období dochází k maturaci (zrání) svalové soustavy. E. H. Erikson reflektuje v tomto období zvýšenou potřebu citlivého přístupu ze strany rodičů - k tomu, aby se člověk cítil **autonomně**, musí se cítit i bezpečně; pokud se mu autonomie "*nevyplácí*" - vede např. k tomu, co dítě vnímá jako trest nebo odloučení, vzniká **stud** a **pochyby** - podle Eriksona "*vztek obrácený proti sobě samému*". Ten může být kontraproduktivní, protože "*příliš mnoho zahanbování nevede k opravdové slušnosti, ale k tajnému odhodlání proklouznout neviděn - pokud nevyústí až ve vzdorovitou nestoudnost ... Mnohé malé dítě, které je zahanbováno víc, než snese, může být v trvalé náladě vyjadřovat vzdor...*" V souladu s Freudem (anální fáze) zdůrazňuje Erikson význam uvědomělého a již částečně ovládaného zadržování a vypuzování; i zde je základ autonomního rozhodování o sobě. Ctností je zde **vůle**, volní úsilí.
- E. H. Erikson o tomto stadiu uvádí: "*Toto stadium se proto stává rozhodujícím pro poměr lásky a nenávisti, spolupráce a svéhlavosti, svobody sebevyjádření a jejího potlačení. Z pocitu sebekontroly bez ztráty sebeúcty pramení pocit trvalé dobré vůle a hrdosti; z pocitu ztráty sebekontroly a z pocitu nadměrné cizí kontroly vzniká trvajících sklon k pochybám a studu.*"

3. Období lokomotoricky genitální (třetí až pátý rok života): iniciativa proti vině

- V tomto období dítě zintenzivňuje svoji **iniciativu**, svoje aktivity, objevuje svoje tělo, experimentuje, plánuje; také se učí identifikací s dospělými vzory, především rodičem shodného pohlaví - E. H. Erikson píše: "*A tu podotýkáme, že podle moudrého předurčení základního plánu není dítě nikdy více připraveno učit se tak rychle a chtivě, stávat se větším ve smyslu sdílení závazku a výkonu jako v tomto období svého vývoje. Je dychtivé a schopné spolupracovat na úkolech, sdružovat se s ostatními dětmi, aby s nimi tvořilo a plánovalo je ochotno těžit ze styku s učiteli a hledět se vyrovnat ideálním vzorům...*"
- Zde se dítě učí „ctnosti“ **účelnosti** a úspěšnosti v protikladu k nesmyslnosti, po které následuje pocit viny.
- Přílišná snaha o úspěch ale může vyvolávat pocity **viny** - zvláště, když jsou přítom přehlíženy potřeby druhých lidí; nezdar vede často k rezignaci, vině, úzkosti.
- U dospělých se pak dá pozorovat reziduální konflikt tohoto typu např. v hysterii - zmatená, "odbržděná" aktivita, pocity viny a obviňování.

4. Období latence (šestý až dvanáctý rok života): *snaživost proti méněcennosti*

- Toto období **snaživosti** souvisí s docházkou do základní školy. Dítě něco tvoří, přijímá neosobní principy, nepohybuje se už tolik ve světě představ a hry, ale - protože už by mělo mít cit pro účelnost - věnuje se více úkolům a rozvíjení dovedností. Tehdy je ohroženo pocitem nedostatečnosti a **méněcennosti**, zoufá si někdy nad svou kapacitou (subjektem možným), pokládá se za odsouzené k prostřednosti; toto stadium je ale velmi důležité tím, že v něm člověk získává vztah k práci a ke spolupráci. Může se stát, že si jej člověk nevytvoří - bude cítit méněcennost a reagovat rezignací, nebo se naopak stane přesvědčeným "konformistou a otrokem své technologie"; "ctností" je zde "**kompetence**" - schopnost a dovednost zralého úkolového zaměření.

5. Puberta a adolescence (dvanáctý až dvacátý rok života):

identita proti konfuzi rolí

- Zatímco stadium předchozí je z vývojového hlediska poměrně klidným, v této fázi je vývoj vlastní **identity** velice bouřlivý - a to jak fyzický, tak psychický a sociální, což klade zvýšené nároky na psychické zpracování. E. H. Erikson píše, že "*v žádném jiném stadiu životního cyklu... nejsou si tak těsně blízké příslib objevení sebe samého a hrozba ztráty sebe samého*". Mají se sjednotit předchozí představy o sobě samém - člověk stojí na prahu životní dráhy, sumarizuje předchozí a hledí do budoucnosti; spojuje plány s konkrétnějšími cíli (např. s názornější představou o svých budoucích sociálních pozicích a o svém budoucím povolání).
- Často probíhají i velmi silné krize identity - různé rozlady, deprese, obavy, **konfuze** (zmatek, chaos) **rolí**.
- Velkou úlohu hraje na počátku adolescence potřeba identifikace se *vzory, modely, příklady* a jejich nápodoba. Ctností je zde **věrnost** své životní filozofii, svým cílům, zájmům a hodnotám.

6. Mladší dospělost (dvacátý až třicátý rok života): *intimita proti izolaci*

- Mladší dospělost má být obdobím spojení vytvořené identity s identitou druhého - ovšem beze strachu, že se v tomto spojení vlastní identita rozpustí.
- **Intimitu**, intimní vztahy navazuje a rozvíjí člověk i v období hledání identity, často se právě přes identifikaci s druhým k vlastní identitě dopracovává. Zde však jde i o schopnost sdílení, která obsahuje i závazek a úkol opustit soustředění na sebe sama. Ctností je zde ***láska***.
- Opakem intimitnosti je sklon k distancování se, tendence k **izolaci** - často ve chvíli, kdy se neplní všechny nároky. Zvláštním případem je "*izolace ve dvou*".

7. Dospělost (třicátý až šedesátý rok života): *generativita proti stagnaci*

- Podle Eriksona je **generativita** v první řadě zájem o plození a vedení příští generace, ačkoliv jsou jedinci, kteří pro neštěstí nebo proto, že mají speciální a opravdové nadání v jiných směrech, nevyužijí tohoto pudu pro své vlastní potomstvo. Je to i potřeba něco vytvářet, být nějak produktivní, o něco pečovat, něco předávat; generativita zahrnuje i obecně produktivitu, tvořivost. Ctností je něčím konstruktivně a reálně přispět, být prospěšný a **pečovat** o někoho.
- Toto stadium je důležité již proto, jak dlouhý časový úsek zabírá; člověk rovněž nemusí umět správně prožívat generativitu, ani když objektivně má vlastní potomstvo.
- Kdo se necítí přínosný ve smyslu generativity, často se začíná zabývat sám sebou nebo se uzavírat ("manžel jako jedináček") a **stagnuje**.

8. Zralý věk (od šedesáti let života do smrti): integrita "já" proti zoufalství

- V poslední fázi jde o **integritu** „já“, vyrovnávání se s bilancí vlastního života i s faktem smrti. Podle E. H. Eriksona jde o *pochopení řádu věcí*, o jakousi moudrost, i o shrnutí všech předchozích stadií - co do míry jejich zvládnutí i co do zpětného hodnocení.
- Erikson uvádí: *"V takovém konečném vyrovnání ztrácí smrt svůj osten. Nedostatek nebo ztráta rostoucí integrace "já" se ohlašuje strachem ze smrti: jedinečný životní běh není přijímán jako poslední možnost života. Zoufalství vyjadřuje pocit, že čas je nyní příliš krátký pro pokus začít znovu jiný život a vyzkoušet alternativní cestu k integritě..."*
- Strach ze smrti a úzkost patří k rysům tohoto životního období; je však pocíťován a prožíván v menší míře, když člověk cítí kontinuitu vlastního života, jeho smysluplnost, účelné a i duchovně a společensky užitečné prožití života. Ctností je v tomto období **moudrost**.
- Desintegrace „já“ v tomto období a chorobný strach ze smrti vede v tomto období života k **zoufalství**.